

0. Beknopte postgeschiedenis van Tilburg vóór 1795

Onder de titel "Historische Sprokkelingen" wordt in 1932 in de Nieuwe Tilburgsche Courant (BNTC) door Gerard van Leyborgh een schets gegeven van de geschiedenis van het postwezen in het algemeen en van Tilburg in het bijzonder. Het nu volgende is gebaseerd op deze artikelenserie uit 1932.

Uit de archieven van verschillende gemeenten blijkt dat reeds vroeg ook in Nederland voor het postwezen, weliswaar ongeregelde, uitgaven werden gedaan. Van staatsinmenging was nog weinig te bespeuren; het waren de gemeentebesturen en de heerlijkheden die het ambt van postmeester vergaven en daaruit aanzienlijke voordelen behaalden.

In Brabant is nooit sprake geweest van enig dominerend kantoor of centraal gezag op postgebied. De verschillende plaatsen van enige betekenis sloten op eigen hand contracten. Steden zoals Breda en 's-Hertogenbosch maakten deel uit van de Postsociëteit, een vereniging van steden die vóór het ontstaan van de Statenpost in een onderling verband voorzag.

van Leyborgh citeert vervolgens van Overvoorde (mr.dr.J.C. van Overvoorde, 'Geschiedenis van het postwezen in Nederland vóór 1795', Leiden, 1902). Volgens Overvoorde dateert een samenwerken van alle Hollandsche steden voor het onderhouden van een geregeld verkeer met Brabant eerst van het jaar 1722, maar reeds 80 jaar daarvoor werd door samengaan van enkele postmeesters een geregelde verbinding geschapen. Overvoorde heeft voor zijn publicatie de archieven in Brabant omtrent het postwezen nagesnuffeld. "Daar het Tilburgsche archief in dien tijd nog zeer slecht geordend was kon hij hier niets uitvoeren. Gelukkig is hier sindsdien veel ten goede veranderd. " (G.van Leyborg, NTC, 27 oktober 1932)

In 1638 werd reeds een bode ingesteld van Dordrecht op Breda, welke verbinding in 1643 werd uitgebreid op 's-Hertogenbosch. De post van den Haag en Leiden ging aanvankelijk ook over Dordrecht, maar schijnt sinds 1680 over Utrecht of Gorinchem te lopen. De post kwam dan eerst in Brabant aan op een zeer belangrijke postverbinding namelijk Drunen. Drunen was een belangrijk aanknopingspunt, van waaruit verbindingen werden onderhouden met 's-Hertogenbosch, Tilburg, Breda en Eindhoven. Tilburg zelf was in de jaren 1680-1795 een voorname postverbinding met Antwerpen en Brussel. Post vanuit Amsterdam naar Brabant ging in de tweede helft van de 17^e eeuw over Alphen aan den Rijn, Gouda, Schoonhoven, Gorinchem naar Drunen of wel over Gouda, Dordrecht en Moerdijk. Via deze laatste route duurde de verzendingstijd van Gouda over Dordrecht met een oponthoud van een uur aan dat kantoor, over de Moerdijk naar Breda, Tilburg tot Eindhoven 24 uur. Bij regenachtig weer waren de wegen in het kleigebied moeilijk berijdbaar en duurde het een paar uur langer.

De verwisseling van de brieven voor Maastricht, Luik en Aken had plaats te Tilburg en wel op het postkantoor op de Heuvel (van Leyborgh in 1932 : "hetzelfde gebouw dat nu de R.K. Pastorie is").

Tilburg zelf had in die tijd geen eigen postmeester, doch was een verkregen postcommissie van de postmeesters van Leiden, Gouda, Amsterdam en Gorinchem, die deze postcommissie gratis als bezit in de vennootschap brachten. (zie ook Ringnalda,

1895) Het ambt van postmeester dat als regel zeer hoge voordelen afwierp, werd dan ook gereserveerd voor magistraten of hun verwanten, die er over hadden te beschikken. Het ambt werd zelfs wel eens als bruidsschat meegegeven aan een huwbare dochter, of men gaf het als geschenk aan een pasgeboren zoon. Zo is het te verklaren dat een en dezelfde persoon postmeester kon zijn van bijvoorbeeld Gouda en Tilburg (J.D. van Brink, 1932). In die dagen was de post van Tilburg voor andere ondernemers ook waardevol, zodat er al spoedig kapers op de kust kwamen.

De postmeesters van Amsterdam, Leiden, Gouda en Gorinchem kregen het recht op het houden van het kantoor in Tilburg op 4 juli 1719 en zoals reeds is opgemerkt brachten zij dit kantoor als bezit in bij de oprichting van de Postsociëteit. Sinds deze oprichting werd het kantoor op de Heuvel beheerd door een commies van de postsociëteit.

In het jaar 1721 werd de sociëteit reeds in haar bezit bedreigd doordat een Tilburgse vrouw op eigen houtje postbode ging spelen. Toen de portmeesters hiervan lucht kregen schreven zij een verweer naar de heer van de Heerlijkheid Tilburg-Goirle, de prins van Hessen-Cassel, van wie zij het postrecht gekocht hadden, althans aan hun dit door Schout en Schepenen was verleend. De prins van Hessen-Cassel gaf echter geen gehoor aan deze klacht omdat, naar hij meedeelde, Schout en Schepenen dit niet op eigen gezag hadden mogen doen. Hij, als heer, was daarover niet aangesproken, en daarom oordeelde hij het verleende recht ongeldig. De juist reden van het optreden van deze Tilburgse vrouw is niet bekend, maar vermoed wordt dat hier concurrentiezucht van de postmeester van Rotterdam in het spel was, die zijn collega uit Amsterdam en Leiden een hak wilde zetten en daarvoor deze vrouw in de arm had genomen. Deze vrouw heeft het echter tegen de machtige sociëteit af moeten leggen.

Afbeelding 0.1 Brief van Tilburg naar Breda (16 juli 1730) met in rood krijt 'tilburg' .

In 1738 kwam er een nieuwe aanval op het bezit van de postcommissie, omdat er zich hier een nieuwe postmeester kwam vestigen die brieven verzond naar Frankrijk, Oostenrijks Brabants Vlaanderen en Zwitserland. De postsociëteit ging natuurlijk haar recht weer verdedigen en werd in het gelijk gesteld. Zij verkreeg haar recht tot het

postmeesterschap bij seclusie (uitsluiting). Niet bekend is wie deze postmeester was. Vermoed wordt dat het een der leden van de familie de Taxis was, die het voordelige zaakje van Tilburg trachtte te verkrijgen.

In tabel 0.1 kan de belangrijkheid van Tilburg worden afgeleid uit de porto's die in drie plaatsen worden geïnd.

Tabel 0.1 Geïnde porto's 1722-1761 in guldens

	Drunen	Tilburg	Eindhoven
1722-1735	504	411	830
1737-1752	694	472	1016
1755-1761	1082	707	962

bron : G.van Leyborgh, Historische Sprokkelingen, NTC 27-10-1932

Voor reacties, vragen en opmerkingen kunt U mailen naar :

[Th. de Klaver](#)

Copyright (c) 2005 T.de Klaver

3.01.50 Posterijen Holland 7

Archiefvorming

GESCHIEDENIS VAN DE ARCHIEFVORMER

HET BESTUURSCOLLEGE

De posterijen in de Republiek waren vóór 1752 grotendeels in handen van diverse families, die er slechts financiële voordelen uit genoten. Van een bestuurscollege, dat de dienst organiseerde en de gelden beheerde was geen sprake. Weliswaar benoemde de Staten-Generaal bij resolutie van 21 februari 1632 Abraham Belle tot postmeester van de generaliteit (Staten-Generaal en Raad van State), doch van zijn werkzaamheden ten behoeve van de postdienst in het algemeen of van een bestuurscentralisatie blijkt niets. De enige band tussen een groot aantal postmeesters vormde de Sociëteitsrit, die werd onderhouden tussen enige Hollandse steden en Maastricht. De rit begon bij het verwisselkantoor van Alphen-aan-de-Rijn en eindigde in Hamont, gelegen in het destijds soevereine Prins-Bisdom van Luik ¹. Deze postsociëteit werd gelijktijdig met de overgang van de posterijen naar de Staten geliquideerd.

In 1716, toen men de toestand der geldmiddelen trachtte te verbeteren, was er sprake van geweest de inkomsten der Posterijen aan het gemene land te brengen, doch tot een afdoend resultaat was het niet gekomen. Alleen in de stad Rotterdam werd de opbrengst der posterijen in de stadskas gestort en het personeel door de vroedschap op een vastgesteld salaris in dienst genomen. De verkoop van ambten werd hierdoor uitgesloten. Toen in 1747 Willem IV tot stadhouder werd uitgeroepen, kwam de postkwestie weer ter sprake. De algemene gedachte was, dat uit een goed georganiseerde postdienst grote financiële voordelen zouden voortvloeien, niet alleen voor het land maar ook voor de kooplieden, die met een snelle en verzekerde verzending der brieven zeker gebaat zouden zijn.

's-Gravenhage droeg als eerste de posterijen aan de Prins op, die ze op zijn beurt aan het land afstond. Weldra volgden de meeste (stemhebbende) steden dit voorbeeld.

Delft droeg haar posterijen regelrecht aan het land op.

De rol van enfant-terrible werd hierbij gespeeld door de vroedschap van Amsterdam, die van mening was, dat de overige steden hun posterijen met opzet aan de Prins hadden opgedragen, om hierdoor Amsterdam te bewegen hetzelfde te doen. Tot het nemen van het besluit tot overdracht waren de vroedschapsleden echter niet geneigd omdat zij bovendien meenden, dat het offer, door Amsterdam te brengen, wel zo groot zou zijn, dat de overige Steden hier, ondanks hun bijdrage, groot voordeel van zouden genieten ². De vroedschap reserveerde derhalve de opbrengst van de posterijen voor de stad, waardoor aan het weggeven van lucratieve betrekkingen bij de postdienst een eind kwam en de penningen

1 Mr. J.C.W. Le Jeune: Het brievenpostwezen in de Republiek, etc. (Utrecht 1851), blz. 145 vv.

2 Jan Wagenaar: Vaderl. Hist, deel XX, blz. 126 vv.

8 Posterijen Holland 3.01.50

aangewend zouden worden voor het in stand houden van liefdadige instellingen ³. Men nam evenwel geen genoegen met dit besluit en het gevolg was, dat, nadat de Prins de wet verzet had, de posterijen toch aan het land werden opgedragen.

ONDER DE STATEN VAN HOLLAND

In het jaar 1748 stonden alle posterijen in Holland en West-Friesland, als gevolg van de overdrachten, onder het toezicht van de Staten van dit gewest, die tot taak hadden een bestuurscollege in het leven te roepen, dat in de eerste plaats een nieuwe organisatie zou moeten opbouwen.

De postdienst functioneerde in de jaren voor de overdracht weliswaar vrij goed, doch de onaangenaamheden vloeiden voornamelijk voort uit het feit, dat de opbrengst in verkeerde zakken terecht kwam en de portokosten dikwijls willekeurig werden geheven.

Bij resolutie van 22 februari 1749 benoemde de vergadering van de Staten van Holland en West-Friesland een commissie om de voorbereidende werkzaamheden ter hand te nemen. De gecommitteerden kregen tot taak: "om de noodige informatiën te neemen ten aanzien van de posterijen binnen deese Provincie".

De gecommitteerden ondervonden bij de uitvoering van de hen opgelegde taak veel tegenstand van de zijde der postmeesters, die aanvankelijk vreesden, dat door de te nemen maatregelen hun bronnen van inkomsten in gevaar zouden komen. Om een goede basis voor hun werkzaamheden te verkrijgen wendden de gecommitteerden zich in een schrijven, gedateerd 5 juli 1749, tot de Statenvergadering, waarin verzocht werd om te willen mededelen op welk standpunt de Staten zich zouden plaatsen ten aanzien van een eventuele uit te keren schadevergoeding aan de thans in functie zijnde postmeesters. In de vergadering van 19 juli 1749 werd besloten de in functie zijnde postmeesters schadeloos te stellen en tevens de steden, die schade zouden lijden, bij de overdracht een som geld uit te betalen als vergoeding. Op 20 april 1751 deden de gecommitteerden aan de Staten een rapport toekomen, waarin ze omschreven, hoe de schadevergoeding geregeld zou kunnen worden. De Staten volgden de door de gecommitteerden aangewezen weg om tot een goede regeling te komen inzake de uit te keren schadevergoedingen bij resolutie van 23 juli 1751 waarbij zij tevens bepaalden, dat het bestuur en de administratie der posterijen met ingang van 1 januari 1752 aan de Staten zouden overgaan.

Door de Staten werden nu vijf Commissarissen benoemd, waarvan er twee in Amsterdam, één in Rotterdam en twee in Den Haag zouden resideren, in welke laatste plaats de vergaderingen van de Commissarissen gehouden zouden worden, Aan het college werd toegevoegd een ontvanger en een secretaris. De benoemde Commissarissen werden belast met de organisatie en het bestuur van de posterijen van Holland en West-Friesland en zouden verder 2 personen naar de steden afvaardigen om de organisatie van de dienst nader te onderzoeken en hiervan een rapport op te maken met bijgevoegd advies. Op 2 maart 1752 werd door de Staten in vergadering het door J. Le Jeune en W. Kersseboom opgestelde rapport in behandeling genomen, waarin werd gewezen op de onmogelijkheid

3 t.a.p., blz. 268 v.v.

3.01.50 Posterijen Holland 9

om de posterijen met ingang van 1 januari 1752 te laten overgaan en werd verzocht de 1e juli daaropvolgende hiervoor te kiezen.

Het rapport bevat een gedetailleerd verslag van de organisatie van de postdienst in de

Republiek, waaraan tevens de adviezen van de Commissarissen zijn toegevoegd. Tenslotte volgen ontwerpen voor de instructies te geven aan de Commissarissen, de Ontvanger en de Secretaris.

Het bestuur van het Postwezen werd geheel in handen gelegd van de Commissarissen, die voor al hun werkzaamheden verantwoording waren verschuldigd aan de Staten. Het archief van de Commissarissen zou geborgen worden "in een kas daartoe in een van de vertrekken van de Heeren Gecommitteerde Raaden te maaken". De ontvanger moest de rekeningen in drievoud opmaken: één exemplaar voor de "Provinciale Reekenkamer", één exemplaar voor de Commissarissen en één exemplaar voor de rendant. Verder behoorde o.a. tot zijn taak een jaarlijkse inspectietocht langs de postkantoren. De secretaris werd o.a. opgedragen de notulen te maken, toezicht te houden op het archief en te zorgen, dat de registers werden ingebonden en voorzien van indices. Het college van Commissarissen bestuurdde het postwezen in Holland en West-Friesland aan de hand van bovenaangehaalde instructies tot 1 januari 1803.

De gebeurtenissen in 1795 hadden alleen tot gevolg, dat bij decreet van 4 maart 1795 een vijftal burgers tot Commissarissen werden benoemd in de plaats van de tot dusver bevoorreedde adellijke personen en zonen van regentenfamilies.

Na een periode, waarin vele vergaderingen werden gehouden en besprekingen werden gevoerd, werden de posterijen, ingevolge het besluit van het Uitvoerend Bewind van 21 mei 1799 en het besluit van het Staatsbewind van de Bataafsche Republiek van 6 december 1802 nationaal verklaard⁵. Een nieuwe instructie voor de Commissarissen van de Bataafsche Posterijen werd vastgesteld bij besluit van het Staatsbewind van 23 november 1802, no. 39. Het aantal Commissarissen bedroeg voortaan zeven.

FRANSE INMENGING

In de nu volgende jaren werd de organisatie van het postwezen onveranderd gelaten, doch na 1806 werd het bedrijf meer en meer op Franse leest geschoeid en mengden zich van tijd tot tijd ongevraagd en onbevoegd Franse autoriteiten in de bestuurszaken.

De wankele positie van Koning Lodewijk Napoleon maakte het mogelijk, dat de Directeur-Generaal der Franse posterijen zich reeds voor de inlijving het recht aanmatigde uit Parijs een aanschrijving te richten tot de directeuren der postkantoren inzake het continentale stelsel⁶. Het einde van het bestaan van het College van Commissarissen kwam als gevolg van het "Décret impérial, 18 Oct. 1810, contenant le règlement général pour l'organisation

⁴ Inventaris archief Rekenkamer ter Auditie door J. Smit, 's-Gravenhage 1946 (gedrukt), inv. nrs. 4367-4391.

⁵ Mr. W.J.M. Benschop: Hoe de Ned. Posterijen nationaal werden, Artikelenreeks overgenomen uit P.T.T.-nieuws, 9e en 10e jaargang, 16 januari t/m 16 december 1940.

⁶ H.J. Lettink: De ontwikkelingsgeschiedenis der Ned. Posterijen, (Breda 1888), biz. 41 vv.

10 Posterijen Holland 3.01.50

des départements de la Hollande". Artikel 140 van dit decreet luidde: "Le service des postes sera organisé dans les nouveaux départements conformément aux lois françaises". De Franse regeling voor het postwezen van 16 juni 1808 trad nu in werking. In de laatste jaren van het Franse keizerrijk werd de in 1809 in ons land opgerichte paardenposterij geperfectionneerd.

NA 1813

Na de terugkeer van Oranje in 1813 werd besloten het College van Commissarissen niet opnieuw aan te stellen. De Koning benoemde spoedig een Algemeen-Postmeester⁷ in de plaats van de Franse Directeur-Principaal.

De posterijen kwamen in 1819 rechtstreeks te ressorteren onder het departement van Financiën. Deze maatregel is geenszins in het voordeel van de dienst geweest. Het postbedrijf werd verwaarloosd en de organisatie versteende langzamerhand, doordat bij de leiding ieder initiatief ontbrak. In de pers werd omstreeks 1849 tegen de bestaande toestand sterk geageerd, wat tot gevolg had, dat een reorganisatie ter hand werd genomen, waaruit in 1850 de Postwet geboren werd, die het postwezen uit haar isolement verlostte en voor de Directie de mogelijkheid schiep de zozeer gewenste reorganisatie tot stand te brengen.

OVERZICHT VAN HET HOOFDBESTUUR DER POSTERIJEN ⁸

I VAN DE STATEN VAN HOLLAND EN WEST-FRIESLAND 1752-1795

1752

benoemd 5 Commissarissen (Edele Mogende Heren)

J. baron van Boetselaer van Nieuveen

W. baron van der Does van Noortwijk

Mr. H. ter Smitten

Mr. C. van Collen

Mr. H. Cornets de Groot

Mr. W. Kersseboom, secretaris

J. Le Jeune, ontvanger

1753

overleden Mr. H. ter Smitten 16 februari 1753

7 Bij Kon. Besl. van 9 december 1813, no. 11.

8 Gegevens ontleend aan: J. Giphart: Inventaris van het familiearchief Le Jeune, 1747-1810 ('s-Gravenhage 1956), inv. nr. 280 en E.A.B.J., ten Brink: Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen, 1795-1810 ('s-Gravenhage 1950).

3.01.50 Posterijen Holland 11

benoemd Mr. E. Schellinger 9 maart 1753

1767

overleden Mr. C. van Collen 3 oktober 1767

benoemd Mr. F. van Collen 29 oktober 1767

1771

overleden Mr. W. Kersseboom- secretaris 1 september 1771

benoemd Mr. S.E. Croiset- secretaris 2 oktober 1771

1772

afgetreden J. baron van Boetselaer van Nieuveen 12 maart 1772

benoemd Mr. D. Bouwens 12 maart 1772

overleden Mr. E. Schellinger 31 december 1772

1773

benoemd Mr. N. Geelvinck 12 januari 1773

overleden Mr. F. van Collen 14 november 1773

benoemd Baron de Petersen 9 december 1773

G.W. Le Jeune - commies-generaal 3 november 1773

1777

overleden Mr. H. Cornets de Groot 30 april 1777

benoemd Mr. G.D. Denick 7 mei 1777

1780

overleden Baron de Petersen 21 januari 1780

benoemd Mr. W.G. Dedel 4 april 1780

overleden Mr. G.D. Denick 12 september 1780

benoemd Mr. J. Bichon van IJsselmonde 27 september 1780

1783

benoemd G.W. Le Jeune - adjunct-ontvanger en commies-generaal

13 september 1783

12 Posterijen Holland 3.01.50

1787

overleden W. baron van der Does van Noortwijk 31 maart 1787

benoemd W.F.H. baron van Wassenaar van Catwijck 23 mei 1787

overleden Mr. N. Geelvinck 3 december 1787

1788

benoemd Mr. H. van de Poll 11 april 1788

overleden Mr. D. Bouwens 31 mei 1788

1790

overleden J. Le Jeune-ontvanger 2 november 1790

benoemd C.W. Le Jeune-ontvanger 22 november 1790

Mr. S.F. L'Honoré - commies-generaal 23 november 1790

1794

benoemd D. baron van Boetselaer van Kijffhoek 5 februari 1794

1795 tot 3 maart in functie:

W.F.H. baron van Wassenaar van Catwijk

Mr. W.G. Dedel

Mr. J. Bichon van IJsselmonde

Mr. H. van de Poll

D. baron van Boetselaer van Kijffhoek

Mr. S.E. Croiset - secretaris

C.W. Le Jeune - ontvanger

Mr. S.F. L'Honoré - commies-generaal

(overleden 11 januari 1795)

II VAN DE BATAAFSE REPUBLIEK 1795-1806

Op 3 maart 1795 worden de bovengenoemde commissarissen van hun ambt ontheven en tot commissarissen der Bataafse Posterijen worden aangesteld (Burger Commissarissen).

1795 vanaf 4 maart:

benoemd Mr. J.G.H. Hahn, eerste commissaris 4 maart 1795

3.01.50 Posterijen Holland **13**

J. Dekker Sr. 4 maart 1795

D. Claus Bosch 4 maart 1795

Z.A. Eekhout (i.p.v. A. van Beem) 13 maart 1795

Mr. A. Gevers (i.p.v. G. Kemenaar) 13 mei 1795

aangebleven Mr. S.E. Croiset - secretaris

C.W. Le Jeune - ontvanger

benoemd Mr. L. van Toulon - commies-generaal 4 maart 1795

1800

overleden D. Claus Bosch 12 juni 1800

De Posterijen nationaal verklaard, per 1 januari 1803 7 Commissarissen aangesteld:

1803

herbenoemd Mr. J.G.H. Hahn, eerste commissaris

Z.A. Eekhout

Mr. A. Gevers

nieuw-benoemd G.B. Koopman

Mr. P.U. Ringers

Mr. J.B. Forsten

Mr A.H. Cramer

herbenoemd Mr S.E. Croiset - secretaris

gecontinueerd Mr. L. van Toulon - commies-generaal

C.W. Le Jeune - ontvanger

De Posterijen waren weliswaar reeds in 1799 genationaliseerd maar pas in 1803 trad het eerste nationaal postbestuur in werking. Alle commissarissen fungeerden om toerbeurt

voor 3 maanden als eerste commissaris, te beginnen bij Mr. J.G.H. Hahn.

afgetreden Mr. P.U. Ringers 10 februari 1803

benoemd G.H. Mulders 11 februari 1803

gepensionneerd Mr. S.E. Croiset 6 december 1803

1804

benoemd Mr. L. van Toulon - secretaris 1 januari 1804